

STEFAN SAWICKI

JESZCZE O NIEPOKALANYM POCZĘCIU NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY W TWÓRCZOŚCI NORWIDA

W 1991 r. w wyborze wierszy religijnych Norwida tak objaśniłem zwrot: „O! Niepokalana” z w. 24. utworu *Do Najświętszej Panny Marii. Litania*: „dogmat o Niepokalnym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny, dojrzewający w Kościele od jego początków, został ogłoszony przez Piusa IX w r. 1854, a więc dwa lata po powstaniu *Litanii*. Niepokalane poczęcie odnosi się do Maryi i stwierdza, że od chwili swego poczęcia była Ona wolna od grzechu pierworodnego. Tematyka tego fragmentu, a zwłaszcza w. 120-121, budzi podejrzenie, że Norwid nie rozumiał, co znaczy w istocie Niepokalane Poczęcie, i że odnosił je do cudownego poczęcia Chrystusa”¹. Zwróciłem uwagę, że podobną sytuację odnajdujemy w rozprawie Norwida „*Boga-rodzica*” *pieśń ze stanowiska historyczno-literackiego odczytana*. O ile w pierwszym przypadku teologiczną godność Maryi, wieńczącą (zgodnie z kompozycją całego utworu) wspomniany fragment dotyczący dziewiczego poczęcia Jezusa i jego narodzin, można odczytywać nie tylko jako syntetyczny skrót zdarzeń, lecz również jako patronujące tym zdarzeniom „imię naddane”², to w przypadku drugim zdarzenia te są wyraźnie łączone z dogmatem o Niepokalnym Poczęciu:

Nieocennie drogą jest to rzeczą, iż w najpierwszych trzech słowach pieśni:

Boga-rodzica-dziewica

lat temu osiemset był już obwołany dogmat, o którym skoro za dni naszych stało się solenne i pontyfikalne Kościoła orzeczenie, wielu ze współczesnych publicystów jakoby „o wynalezionym nowo” dogmacie prawiło!...” (PWsz VI, 509-510)

¹ C. NORWID, *Wiersze*, wybór, wstęp, komentarz S. Sawicki, Lublin 1991, s. 86-87.

² Na przywilej Maryi uzasadniający jej Niepokalane Poczęcie wskazują w. 180-181: „W istocie Swojej, od pierwszego tchnienia, / Z udziałem Łaski najzupełniej zgodna”.

Tak można rozumieć ten krótki tekst: ogłoszony w r. 1854 dogmat był urzędowo stwierdzoną dawną prawdą o dziewiczym poczęciu, którego owocem było narodzenie Jezusa. A przecież chodzi tu o dwa różne wydarzenia i dwa różne dogmaty. „Włana” narodowi polskiemu mądrość niczego tu nie zmienia.

Moje podejrzenie dotyczące nieodróżniania przez Norwida tych dogmatów odwoływało się przede wszystkim do jego tekstów. Natomiast polemizujący ze mną Tomasz Garbol³ wyszedł słusznie poza sam tekst poety, wskazując na ważny tu kontekst religijno-społeczny. W wywodzie swym nawiązał do oczywistego teologicznego rozumienia Niepokalanego Poczęcia Maryi jako zdarzenia koniecznego dla Dziewiczego Poczęcia Chrystusa. Na bardzo długo przed ogłoszeniem dogmatu w r. 1854 tak rozumiana zawarta w nim prawda była żywa we wspólnocie Kościoła. Wiara ludu Bożego sprzyjała zacieraniu różnic między komplementarnymi dogmatami⁴. Często dotyczyło to nazw, czasem – przy skrótowym formułowaniu myśli – nawet treści. Przyjęło się używać, jako uzasadnionego i uprawnionego, określenia „Niepokalana” w odniesieniu do Maryi jako matki Boga. Pojęcie Boskiego macierzyństwa zawierało bowiem w sobie konieczność bezgrzeszności Rodzicielki. Norwid, zwracając się do dziewiczej matki Chrystusa „O! Niepokalana”, nie odbiegał od świadomości religijnej i praktyki językowej epoki.

Przybliżony tu wywód udokumentował Garbol ówczesnymi wypowiedziami wierzących, w tym również oficjalnych przedstawicieli Kościoła katolickiego. Łatwiej nimi wyjaśnić wątpliwość związaną z *Litanją*, trudniej tę z rozprawą o pieśni *Bogurodzica*. W tym przypadku trzeba by uznać radykalną skrótowość wypowiedzi liczącą na wiedzę teologiczną odbiorcy (przemilczenie inkluzyjnej obecności dogmatu o Niepokalanym Poczęciu w dogmacie o Dziewiczym Macierzyństwie), ewentualnie na jego wrażliwość semantyczną (wychodzące poza cielesne rozumienie słowa „dziewica”). Ale przeoczona wcześniej przeze mnie jedna z Norwidowych *Notatek z mitologii* wyraźnie stwierdza: „Niepokalane Poczęcie (*Conception*) Marii Panny 8 december, 16 lat przed Chrystusem” (PWsz VII, 316). Notatki poeta umieszczał w osobnej książeczce w latach 1865-1869⁵. Interesująca nas notatka poprzedza więc powstałą w r. 1873 rozprawę o *Bogurodzicy*. To przesądza sprawę, przynajmniej w stosunku do tego tekstu. Wycofuję się z ogólnego podejrzenia, że „Norwid nie rozumiał, co znaczy w istocie

³ T. Garbol, *Norwid o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Marii Panny*, „Studia Norwidiana” 32: 2014, s. 193-199.

⁴ Prawda o dziewiczym macierzyństwie, głoszona przez Kościół od początku, jest dogmatem z powszechnego nauczania.

⁵ Zob. PWsz VII, 690.

Niepokalane Poczęcie”. W drugim wydaniu swej antologii wierszy religijnych Norwida⁶ pozostawiłem jeszcze wspomniane podejrzenie dotyczące świadomości dogmatycznej poety, której brak spotyka się i dziś wśród chrześcijan, odsyłając równocześnie czytelnika do polemicznego artykułu T. Garbola. W przyszłości wątpliwości, które mogą w związku z Niekokalanyu Poczęciem nasuwać teksty Norwida, trzeba próbować objaśniać, uwzględniając kontekst religijno-społeczny, możliwość skrótowości lub nieprecyzyjności sformułowań poety, a nadto biorąc pod uwagę obecne w teologii i silniej akcentowane współcześnie szerokie (mające oparcie w tradycji językowej) rozumienie – w odniesieniu do Maryi – dziewictwa jako duchowej i nadprzyrodzonej doskonałości.

BIBLIOGRAFIA

- GARBOL T., *Norwid o Niekokalanyu Poczęciu Najświętszej Marii Panny*, „Studia Norwidiana” 32: 2014, s. 193-199.
- NORWID C., *Wiersze*, wybór, wstęp, komentarz S. Sawicki, Lublin 1991.
- NORWID C., *Nie są nasze – pieśni nasze. Wiersze religijne*, wybór, wstęp, komentarze S. Sawicki, Kielce 2021.

JESZCZE O NIEPOKALANYM POCZĘCIU NAJŚWIĘTSZEJ MARIII PANNY W TWÓRCZOŚCI NORWIDA

Streszczenie

Głos w dyskusji: czy Norwid właściwie rozumiał dogmat o Niekokalanyu Poczęciu Najświętszej Marii Panny.

Słowa kluczowe: Norwid; dogmat; Niekokalane Poczęcie; Maria Panna; Tomasz Garbol.

FURTHER COMMENTS REGARDING THE PRESENCE OF IMMACULATE CONCEPTION IN WORKS BY NORWID

Summary

The article joins the discussion on the question whether Cyprian Norwid properly understood the dogma of immaculate conception.

⁶ C. NORWID, *Nie są nasze – pieśni nasze. Wiersze religijne*, wybór, wstęp, komentarze S. Sawicki, Kielce 2021.

Keywords: Cyprian Norwid; dogma; immaculate conception; Saint Mary; Tomasz Garbol.

Translated by Grzegorz Czemiel

STEFAN SAWICKI – prof. dr hab., emerytowany pracownik naukowy KUL, teoretyk i historyk literatury, norwidolog, redaktor naczelny krytycznej edycji *Dzieł wszystkich Norwida*; e-mail: sawickist@gmail.com.